

ΔΙΚΑΣΤΙΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ 17ου ΑΙΩΝΟΣ
ΕΚ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΜΥΚΟΝΟΥ
ΥΠΟ
ΙΑΚΩΒΟΥ Τ. ΒΙΣΒΙΖΗ

Ἀφιερῶται εἰς τὸν Καθηγητὴν
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΝ

1. Ἱστορικὸν τῶν ἐκδιδομένων ἐγγράφων.

Μεταξὺ τῶν διασωθέντων ἐγγράφων τῆς νήσου Μυκόνου τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας εὐρίσκονται καὶ ἀρκεταὶ δικαστικαὶ ἀποφάσεις τῶν τοπικῶν κριτηρίων τῆς νήσου τοῦ 17ου καὶ ἐφεξῆς αἰώνων. Ἐκ τούτων θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ δημοσιεύσωμεν κατωτέρω τεσσαράκοντα ὀκτώ, τὰς πλέον ἐνδιαφερούσας ἀπὸ τὰς ὑπαρχούσας τοῦ 17ου αἰῶνος, ἐξ ὧν ἡ ἀρχαιοτέρα ἀνέρχεται εἰς τὸ ἔτος 1648.

Αἱ ἀποφάσεις αὗται προέρχονται ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς Καντζελλαρίας τῆς Κοινότητος Μυκόνου. Ἐξ αὐτοῦ διεσώθη ἀξιόλογον μέρος, ὅπερ ἐνσωματωθὲν εἶτα μετὰ τὸ ἀρχεῖον τοῦ μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωσιν τ. Δήμου Μυκονίων, μεταφέρθη πρὸ τινων ἐτῶν εἰς τὰ ἐν Ἀθήναις Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, ὅπου καὶ ἀπόκειται.

Τὸ ἀρχεῖον τοῦτο ἀποτελεῖται κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἐκ πρωτοκόλλων, ἐπισήμων ἐγγράφων ὡς καὶ τῶν φορολογικῶν βιβλίων τῆς Κοινότητος, κατὰ μικρότερον δὲ μέρος ἐκ νοταριακῶν κώδικων καὶ λυτῶν νοταριακῶν ἐγγράφων. Τὸ ἀρχαιότερον τῶν ἐν αὐτῷ ἐγγράφων εἶναι τοῦ ἔτους 1606.

Κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Καντζελλαρίας παρέμενον ὀριστικῶς μόνον τὰ ἐπίσημα ἐγγράφα τῆς Κοινότητος καὶ τὰ φορολογικὰ βιβλία (μάν-
ναι τοῦ χαραιζίου καὶ τοῦ σκαριτσιμπέλλον). Οἱ νοταριακοὶ κώδικες καὶ τὰ λυτὰ νο-
ταριακὰ ἐγγράφα ἐθεωροῦντο ὡς ἀτομικὴ ἰδιοκτησία τοῦ συντάξαντος αὐτοὺς καν-
τζηλλιέρη ἢ τοῦ νοταρίου, μεταβιβαζομένη εἰς τοὺς κληρονόμους του¹. Οὐχ ἦτιον
ὅμως δὲν εἶναι παράδοξον ἢ εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Καντζελλαρίας ἀνεύρεσις σημαντι-
κοῦ ἀριθμοῦ καὶ ἐκ τῶν τελευταίων τούτων. Καθόσον, ὡς πρὸς τοὺς νοταριακοὺς
κώδικας καὶ τὰ ἐγγράφα, ἦτο εὖλογον τινὲς τῶν καντζηλλιέρηδων ἢ τῶν νοτα-
ρίων νὰ ἐπροτίμησαν νὰ ἀφήσουν ὀλόκληρον τὸ ἀρχεῖον των εἰς τὴν Καντζελλα-
ρίαν τῆς Κοινότητος, μάλιστα δὲ ὅταν ἐστεροῦντο κατιόντων. Διὰ τοῦτο τὰ ἐγγράφα
καὶ οἱ ἐν αὐτῷ σωζόμενοι νοταριακοὶ κώδικες δὲν εἶναι χρονολογικῶς συνεχεῖς καὶ
πλήρεις, ἀλλ' ὑπάρχουν χάσματα, ἰδίᾳ εἰς τοὺς τῶν παλαιότερων χρόνων. Εἶναι
ἀκόμη πιθανόν, ὅτι κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας μετεβλήθη ἡ
συνήθεια καὶ κατέστη ὑποχρεωτικὴ ἡ διατήρησις εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Καντζελλαρίας

¹ Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Ἐγγράφα δικαιопραξιῶν τῆς Μυκόνου τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰῶνος, εἰς
Ἑπετηρίδα τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου 5 (1954), καὶ εἰς ἀνάτυπον, 142-2.

ὄχι μόνον τῶν φορολογικῶν βιβλίων, ἀλλὰ καὶ τῶν νοταριακῶν κωδίκων, καὶ γενικῶς ὁλοκλήρου τοῦ ἀρχείου τοῦ καντζηλλιέρη.

Ὡς πρὸς τὰ λυτὰ νοταριακὰ ἔγγραφα καὶ τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις, εἶναι φυσικόν, νὰ εὐρίσκηται σημαντικὸς ἀριθμὸς καὶ ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἀρχεῖον διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὸ ἐξῆς γεγονός. Οἱ ἐνδιαφερόμενοι, οἵτινες κατὰ τὰ κρατοῦντα τότε, ἐλάμβανον¹ εἰς χεῖρας των τὰ πρωτότυπα τῶν συντασσομένων ἔγγράφων, πολλάκις τὰ προσεκόμιζον ὕστερον εἰς τὸν καντζηλλιέρην καὶ ἢ παρακατέθετον αὐτούσια ταῦτα εἰς αὐτόν, λαμβάνοντες ἀντ' αὐτῶν ἐπίσημα ἀντίγραφα, ἢ ἀπλῶς τὰ ἐνεφάνιζον, ἐκράτει δὲ ὁ καντζηλλιέρης ἀντίγραφον διὰ τὸ ἀρχεῖον του καὶ εἶτα ἐπέστρεφε τὸ πρωτότυπον εἰς τὸν ἐμφανίσαντα². Ἀκριβῶς δὲ εἰς τοῦτο ὀφείλεται καὶ τὸ ὅτι δὲν εἶναι ὅλαι αἱ δημοσιευόμεναι ἐν ταῦθα ἀποφάσεις ἐν πρωτοτύπῳ, ἀλλὰ τινὲς τούτων ἐν ἀντιγράφῳ, ἔτι δὲ εἶναι καὶ γεγραμμέναι ἐπὶ διαφόρων διαστάσεων καὶ εἰδῶν χάρτου.

Τὰ κατατιθέμενα πρωτότυπα ὡς καὶ τὰ ἐκ τῶν προσαχθέντων πρωτοτύπων γενόμενα ἀντίγραφα μετὰ πάροδον χρόνου καὶ ἀπὸ συνελλέγετο ἱκανὸς ἀριθμὸς ἐξ αὐτῶν, οἱ καντζηλλιέρηδες ἢ οἱ νοτάριοι τὰ κατέτασσον χρονολογικῶς καὶ τὰ συνεστήχουν, συρράπτοντες διὰ κλωστῆς ἢ μηχανῆς.

2. Ἀξία τῶν δημοσιευομένων ἀποφάσεων.

Ἐκ τῶν ἐκδιδομένων ἀποφάσεων πληροφορούμεθα ποῖα ἦσαν τὰ ἀπονέμοντα τὴν δικαιοσύνην κριτήρια κατὰ τὴν ἐν λόγῳ ἐποχὴν, πῶς συνετίθεντο ταῦτα, ποῖα ἡ ἀκολουθουμένη διαδικασία πρὸς διάγνωσιν τῶν διαφορῶν κλπ. Κυρίως ὅμως, ἡ σπουδαιότης των ἔγκειται εἰς τὸ ἐκτιθέμενον ἐν αὐταῖς ἱστορικὸν τῶν διαφορῶν ὑποθέσεων ὡς καὶ εἰς τὰς δοθείσας λύσεις. Διὰ τῶν ἀποφάσεων τούτων λύονται ποικίλα νομικὰ ζητήματα, ἀναγόμενα εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τοῦ Ἀστικοῦ δικαίου, καὶ οὕτω μᾶς ἀποκαλύπτουν αὐταὶ ἀξιόλογον μέρος ἐκ τοῦ ἰσχύοντος τότε ἐν Μυκόνῳ ἰδιωτικοῦ δικαίου. Προσέτι ὑπάρχουν καὶ δύο ἀποφάσεις, αἱ ὑπ' ἀριθ. 19 καὶ 38, βάσιν ἔχουσαι, ἡ μὲν πρώτη ἀνθρωποκτονίαν τοῦ πατρὸς τοῦ ἐνάγοντος ὑπὸ τοῦ ἐναγομένου, ἡ δὲ δευτέρα κλοπὴν, δι' ἣν ἐπιβάλλεται, πλὴν τῆς ἀποζημιώσεως τοῦ παθόντος, καὶ πρόστιμον διὰ τὸ ἀδίκημα, ἥτοι πρόκειται περὶ καθαρῶς ποινικῆς ἀποφάσεως. Περὶ τῶν κριτηρίων τῆς Μυκόνου γενικῶς διελάβομεν καὶ ἀλλαχοῦ³,

¹ Ἐνθ' ἀν. 132 ἐπ., 139.

² Πλείονα ἐνθ' ἀν., 132 - 3, 137.

³ Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Ἡ κοινοτικὴ διοίκησις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, εἰς L'Hellénisme Contemporain (29 Μαΐου 1953) καὶ εἰς ἀνάτυπον, 199-200, καὶ γαλλιστὶ L'administration communale des Grecs pendant la domination Turque, αὐτόθι, 232-233.

ἤδη δὲ μᾶς δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ συμπληρώσωμεν ταῦτα ἐν σχέσει πρὸς τὸν 17^{ον} αἰῶνα. Ἐκ τῶν δημοσιευομένων αποφάσεων, πέντε (αἱ ὑπ' ἀρ. 5, 12, 33, 35, 48) ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σίφνου καὶ Μυκόνου δικάζοντος μόνου. Τρεῖς (αἱ ὑπ' ἀρ. 7, 14, 34) ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου δικάζοντος μετὰ ἱερωμένων. Δύο (ὑπ' ἀρ. 1 καὶ 13) ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου δικάζοντος μετὰ ἱερωμένων καὶ προκρίτων (ἀρχόντων). Καὶ μία (ὑπ' ἀρ. 11) ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου δικάζοντος μετὰ ἱερωμένων, παρισταμένου δ' ἀπλῶς καὶ τοῦ Ἐπιτρόπου Μυκόνου, ἀλλὰ μὴ συμμετασχόντος εἰς τὴν λήψιν τῆς αποφάσεως¹.

Ἐκτὸς αὐτῶν, ἔχομεν δύο αποφάσεις (ὑπ' ἀρ. 2 καὶ 4) ἐκδοθείσας ὑπὸ τοῦ Καπετάνιου Μυκόνου, ὡς ἀπεσταλμένου τοῦ Rettore Τήνου καὶ Μυκόνου, δικάζοντος μετὰ τῶν δύο Ἐπιτρόπων τῆς νήσου, καὶ μίαν (ὑπ' ἀρ. 3) μόνου τοῦ Καπετάνιου Μυκόνου².

Προσέτι ὑπάρχουν ἕξ αποφάσεις (ὑπ' ἀρ. 17, 20, 21, 24, 26, 27) βοεβοδῶν καὶ ἐξουσιαστῶν Μυκόνου, ὡς αὐτοκαλοῦνται, δικάζοντων ὡς ἀντιπροσώπων τοῦ Μεγάλου Διερμηνέως³, δύο δὲ ἄλλαι (ὑπ' ἀρ. 18 καὶ 19) ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου Μυκόνου καὶ δύο προκρίτων δικάζοντων ὁμοίως ὡς ἐπιτρόπων τοῦ Μεγάλου Διερμηνέως Παναγιωτάκη Νικουσίου⁴.

¹ Καὶ τοῦτο, διότι ἐπρόκειτο περὶ ὑποθέσεως διαζυγίου, ἣτις τότε ὑπήγετο εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὲν ἦν δυνατόν ν' ἀποφανθῇ ἐπ' αὐτῆς λαϊκός.

² Ἦτο ἡ ἐποχὴ τοῦ βενετο-τουρκικοῦ πολέμου, καθ' ἣν ἐθαλασσοκράτουν εἰς τὸ Αἰγαῖον οἱ Βενετοί. Βλέπε καὶ κατωτέρω. Τὰ ὀνόματα τῶν βενετῶν Rettori Τήνου καὶ Μυκόνου (ὡς καὶ τῶν λοιπῶν βενετοκρατηθέντων μερῶν τῆς Ἑλλάδος) ἐδημοσίευσεν ὁ CH. HOPF, *Chroniques Gréco-Romaines inédites ou peu connues* (Berlin, 1873), 373-376.

³ Ὅσακις ὁ φόρος περιφερείας τινὸς παρεχωρεῖτο ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου εἰς συγγενῇ, ἀξιοματουῦχον ἢ εὐνοούμενον, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ δικαιοῦχου τούτου τοῦ φόρου ὠνομάζετο βοεβόδας. Οὗτος ἤσκει προσέτι καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου εἰς ὃν ἐστέλλετο, ὡς καὶ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπῆρχε Καδῆς. (Μ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, *Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν δευτέραν Τουρκοκρατίαν* (Ἀθῆναι, 1939), 84, καὶ τοὺς αὐτόθι ἀναφερομένους. Π. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ, *Σύστασις τοῦ Κοινοῦ τῶν Μυκονίων* (Ἐρμούπολις, 1924), 12. Δ. ΠΑΣΧΑΛΗ, *Ἡ Ἄνδρος, Β'* (Ἀθῆναι 1927), 197-8). Αἱ Κοινότητες ὅμως προσεπάθουν καὶ ἐπετύγχανον πολλάκις, ὅπως ὁ φόρος ὀρίζεται κατ' ἀποκοπὴν, ἢ δὲ εἰσπραξίς αὐτοῦ καὶ ἡ ἀπόδοσις πρὸς τὸν δικαιοῦχον γίνηται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς Κοινότητος, μὴ ἀποστελλομένου βοεβόδα. (Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, *Ἡ κοινοτικὴ διοίκησις ἐνθ' ἀν., 192* (γαλλιστί, 226)). Τοῦτο κατώρθωσαν νὰ ἐπιτύχουν ἐπὶ μακρὸν καὶ οἱ Μυκόνιοι.

⁴ Μεγάλοι Διερμηνεῖς διετέλεσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ Παναγιωτάκης Νικουσίος (1669-1673) καὶ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος (1674-1683), Π. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ, *Παναγιώτης Νικουσίος καὶ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ἄρχοντες Μυκονίων, εἰς Νησιωτικὴν Ἐπετηρίδα, Α'* (Ἐρμούπολις, 1918), 161 ἐπ.

Αἱ λοιπαὶ ἀποφάσεις ἔχουν ἐκδοθῆ παρὰ τῶν Ἐπιτρόπων καὶ Κριτῶν Μυκόνου, οἵτινες ἦσαν οἱ κυρίως ἐπιφορτισμένοι καὶ μὲ τὸ ἔργον τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης ἐν τῇ νήσῳ, χαρακτηριστικῶς δὲ ἀποκαλοῦνται εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν (ὑπ' ἀρ. 6) «κρίσι τοῦ τόπου», δηλαδή δικαστήριον τοῦ τόπου. Οἱ Ἐπίτροποι ἦσαν ἐκ τῶν προκρίτων τῆς νήσου, ἐκλεγόμενοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1615 παρὰ τῶν κατοίκων πρὸς διοίκησιν μὲ μονοετῇ θητείαν, δυνάμενοι δὲ νὰ ἐπανεκλέγωνται¹.

Ἐκ τῶν εἰκοσιτεσσάρων δημοσιευομένων ἐνταῦθα ἀποφάσεων Ἐπιτρόπων, αἱ ὀκτὼ ἐξεδόθησαν ὑφ' ἐνὸς Ἐπιτρόπου (ὑπ' ἀρ. 6, 8, 9, 10, 36, 38, 39, 40), αἱ δέκα πέντε ὑπὸ δύο (ὑπ' ἀρ. 15, 22, 23, 29, 30, 31, 32, 37, 41, 42, 43, 44, 45, 49, 47) καὶ μία ὑπὸ τριῶν Ἐπιτρόπων (ἡ ὑπ' ἀρ. 25). Ὑπάρχει προσέτι ἀπόφασις, ἡ ὑπ' ἀρ. 28, εἰς ἣν δικάζουν δύο Ἐπίτροποι, οἵτινες ὅμως διεφώνησαν περὶ τῆς λύσεως, διὰ τοῦτο ἠναγκάσθησαν καὶ προσέλαβον ὡς ἐπιδικαστὴν τὸν βοεβόδαν. Πλὴν τούτων, εὔρηται καὶ μία ἀπόφασις (ὑπ' ἀρ. 16), ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κριτοῦ Μυκόνου, ὑπὸ τὴν ιδιότητα ὅμως ἐπιτρόπου τοῦ Καδῆ Παροναξίας καὶ Μυκόνου.

Ἡ Μύκονος δυνάμει μπερατίου εἶχε τὸ προνόμιον νὰ δικάζῃ τὰς διαφορὰς τῶν κατοίκων τῆς δι' ἰδίου κριτοῦ. Ἐκ τούτου δὲ φάνεται, ἠρύοντο οἱ Ἐπίτροποι τῆς τὸ δικαίωμα τῆς ἀσκήσεως τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας².

Ἡ ποιητὴς αὕτη τῶν ἀπονέμεσθαι τὴν δικαιοσύνην κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ὀφείλεται εἰς δύο λόγους. Ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἦτο ἡ ἐποχὴ τοῦ βενετοτουρκικοῦ πολέμου (1645 - 1669), καθ' ἣν, ὡς καὶ μετέπειτα ἀπὸ τοῦ 1684 μέχρι τῆς συνθήκης τοῦ Κάρολιτς (1699), ἐθαλασσοκράτουν εἰς τὰς Κυκλάδας, εἰδικῶς δὲ τὴν Τήνον καὶ τὴν Μύκονον οἱ Βενετοί, οὕτως ὥστε οὐσιαστικῶς οἱ Μυκόνιοι διετέλουν ὑπὸ δύο κυριάρχους, τοὺς Βενετοὺς καὶ τοὺς Τούρκους³. Ἀφ' ἑτέρου δέ, εἰς τὸ ὅτι οἱ Μεγάλοι διερμηνεῖς Π. Νικούσιος καὶ Ἀ. Μαυροκορδάτος, εἰς οὓς εἰ-

¹ Π. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ, ἐνθ' ἀν., 164, 165, ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Σύστασις, ἐνθ' ἀν., 8 ἐπ.

² Τὸ μπεράτιον τοῦτο δὲν εἶναι μέχρι σήμερον γνωστόν. Γίνεται ὅμως ἐπὶ κλησὶς αὐτοῦ εἰς ἀπόφασιν τῆς συνελεύσεως τοῦ Κοινοῦ τῶν Μυκονίων τῆς 8 Ὀκτωβρίου 1615, δημοσιευθείσης ὑπὸ τοῦ Π. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ, Σύστασις κλπ., ἐνθ' ἀν., 18. Ὁ Π. Ζερλέντης, ἐνθ' ἀν., 12, ἀναφέρει ὅτι μετὰ τὸν Κρητικὸν πόλεμον (1669) οἱ Μυκόνιοι ἀπώλεσαν τὴν προνομίαν τῆς μὴ ἀποστολῆς Καδῆ ἐν τῇ νήσῳ, χωρὶς ὅμως καὶ ν' ἀναφέρῃ πηγὴν τῆς πληροφορίας ἢ περιπτώσιν ἐμφανίσεως τοῦ Καδῆ τῆς Νάξου ἐν Μυκόνῳ κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐμφανίζεται Καδῆς εἰς τὴν νήσον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος, ἥτοι τὸ ἔτος 1710, ὅστις ἐπεχείρησε νὰ δικάσῃ, ἀλλ' ἀπεπέμφθη ἐκ τῆς νήσου δι' ἀποφάσεως τῆς συνελεύσεως τοῦ Κοινοῦ, ἣν βλέπε εἰς Π. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ, ἐνθ' ἀν., 67. Βλ. καὶ Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Ἡ κοινοτικὴ διοίκησις ἐνθ' ἀν., 200 καὶ σημ. 1. (γαλλιστί, 233, 1).

³ Βλ. Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Τὰ ἔγγραφα δικαιοπραξιῶν τῆς Μυκόνου τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰῶνος, ἐνθ' ἀν., 131.

χον παραχωρηθῇ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου οἱ φόροι ὑποτελείας τῆς Μυκόνου, ἥσκουν ἄμεσον ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς νήσου, ἀπονέμοντες εἰς πρῶτον βαθμὸν καὶ τὴν δικαιοσύνην διὰ τοῦ στελλομένου ὑπ' αὐτῶν πρὸς εἴσπραξιν τοῦ φόρου βοεβόδα¹. Ἀπὸ τοῦ ἔτους ὅμως 1683, ὅτε ὁ Ἀ. Μαυροκορδαῖτος ἐφυλακίσθη καὶ ἀπώλεσε τὸ προνόμιον τῆς ἀπολήψεως τῶν φόρων τῆς Μυκόνου², ἔπαυσε νὰ ἀσκῇται ἐν Μυκόνῳ καὶ ἡ διὰ βοεβοδῶν ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης μέχρι τέλους τοῦ 17^{ου} αἰῶνος. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης (1683) παγιοῦται εἰς τὴν νῆσον ἡ ὑπὸ τῶν Ἐπιτρόπων ἀσκήσεις τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου—ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τῆς ἀποκλειστικῆς δικαιοδοσίας τῆς Ἐκκλησίας—. Ἐννοεῖται, ὅτι μέχρι τοῦ ἔτους 1699 ἐμφανίζεται καὶ ἡ ὑπὸ Βενετῶν ἀξιωματούχων σποραδικὴ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης ἐπὶ τῶν Μυκονίων, ὥς τοῦτο πιστοῦται ἐξ ἀποφάσεως τοῦ ἔτους 1696 καὶ ἐφέσεως πρὸς τὸν βενετὸν Καπετάνιον τοῦ ἔτους 1697.

Ὡς πρὸς τὴν διαδικασίαν τοῦ ἐν Μυκόνῳ ἐκκλησιαστικοῦ κριτηρίου ἀφ' ἐνός, καὶ τοῦ κοινοτικοῦ ἀφ' ἑτέρου, παρατηρητέον γενικῶς ὅτι ἐτηρεῖτο μὲ ἐλαφρὰς τροποποιήσεις ἡ διὰ τῶν προνομίων τοῦ Καταστήτου παραχωρηθεῖσα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια δικαιοδοσία ἐπὶ θεμάτων τοῦ προσωπικοῦ θεσμοῦ, τῶν γαμικῶν διαφορῶν καὶ ἐκ τῶν κληρονομικῶν μόνον τῶν ἐκ διαθήκης τοιούτων, ὥς ἐπίσης καὶ ἐπὶ τῶν διαφορῶν τοῦ κλήρου. Καθόσον καὶ ἐν προκειμένῳ ἐπὶ ὑποθέσεων διαζυγίου ἡ διαστάσεως συζύγων ἐδίκαιεν ἀποκλειστικῶς ὁ Ἀρχιεπίσκοπος μόνος ἢ μετὰ ἱερωμένων. Ἐπὶ τοιούτων ὑποθέσεων οἰθέποτε ἐμφανίζονται δικάζοντες οἱ Ἐπίτροποι. Αἱ λοιπαὶ ὑποθέσεις, ὧν ἐπελήφθη ὁ Ἀρχιεπίσκοπος μόνος ἢ μετὰ προκρίτων, ἦσαν σχεδὸν ὅλαι κληρονομικαί, πλὴν μιᾶς ἀφορώσης εἰς τὴν ἀκύρωσιν συστάσεως προικός, ἑτέρας εἰς ἣν ἀμφοτέροι οἱ διάδικοι ἦσαν ἱερωμένοι, καὶ μιᾶς τρίτης, καθ' ἣν ὁ ἐναγόμενος ἦτο ἱερεὺς.

Πᾶσαι αἱ ἄλλαι ὑποθέσεις ἐδικάζοντο ὑπὸ τοῦ κοινοτικοῦ κριτηρίου, δηλαδή τῶν Ἐπιτρόπων. Περὶ τῶν ἀπονεμόντων τὴν δικαιοσύνην κατὰ τὴν πρὸ τοῦ 1615 ἐποχὴν, ἦτοι πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ θεσμοῦ τῶν Ἐπιτρόπων, δὲν ἔχομεν πληροφορίας. Πιθανόν, ν' ἀπένεμε ταύτην ὁ ἐκάστοτε Καπετάνιος, ὅστις διώκει τότε τὴν νῆσον. Ὁ τίτλος οὗτος, προφανῶς, ἦτο λείψανον τῆς βενετικῆς ἐποχῆς.

Πάντως οἱ δικάζοντες ἐν Μυκόνῳ ἦσαν Ἕλληνες, πλὴν σπανιωτάτων ἐξαιρέ-

¹ Δὲν προκύπτει, ἐὰν ἡ ὑπὸ τῶν βοεβοδῶν ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης ἀπέφερεν εἰς τούτους καὶ ἴδιον ἔσοδον, εἶναι ὅμως τοῦτο λίαν πιθανόν.

² Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ, Τὰ γράμματα εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν (Πειραιεύς 1946), 111.

σεων, ὥς εἶδομεν, προσφυγῆς εἰς τὸν ἐν Νάξῳ Καδῆν ἢ τὸν περιοδικῶς ἐμφανιζόμενον βενετὸν Καπετάνιον. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ κατὰ τὰς περιπτώσεις ταύτας συνυπῆρχον τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὥς καὶ τὸ κοινοτικὸν κριτήριον.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διαδικασίαν, αὕτη ἦτο προφορικὴ καὶ δὲν διείπετο ἀπὸ ὠρισμένους αὐστηροὺς τύπους.

Ὁ ἐνάγων ἢ ἀμφοτέρω οἱ διάδικοι ἐνεφανίζοντο πρὸ τοῦ δικαστοῦ ἄνευ ἐγγράφου προδικασίας, καὶ ἐξέθετον προφορικῶς τὴν διαφορὰν των καὶ τὰ δικαιολογήματά των, προσάγοντες καὶ ὅσα τυχὸν ἐγγραφα εἶχον πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῶν.

Τὰ προσαγόμενα ἐγγραφα ἦσαν συνήθως αὐτὰ τὰ πρωτότυπα, — διότι, ὥς προεῖρηται, κατὰ τὴν κατάρτισίν των ἐλάμβανον ταῦτα εἰς χεῖρας των οἱ ἐνδιαφερόμενοι, — σπανίως δὲ ἀντίγραφα, ἐπίσημα ὅμως, γενόμενα ὑπὸ τοῦ καντζηλλιέρη ἢ τοῦ νοταρίου, ἐφ' ὅσον τὸ πρωτότυπον εἶχε παρακατατεθῆ ὑπὸ τοῦ ἐνδιαφερομένου εἰς τούτους.

Πλὴν τῶν ἐγγράφων, ἄλλο ἀποδεικτικὸν μέσον ἦσαν οἱ μάρτυρες. Τούτους ἢ ἐκάλει τὸ δικαστήριον αὐτεπαγγέλτως (ὑπ' ἀρ. 1, 2, 3, 21 κλπ. ἀποφάσεις) ἢ προσεκόμιζον οἱ διάδικοι (πρβλ. ὑπ' ἀρ. 22, 25, 30 ἀποφάσεις). Ἐπίσης οἱ διαφερόμενοι ἐπὶ τῇ προόψει δικαστικοῦ ἀγῶνος ἐξήταζον ἐνίοτε ἐνόρκως μάρτυρας ἐνώπιον τοῦ καντζηλλιέρη, καὶ κατὰ τὴν δίκην προσήγον εἰς τὸ δικαστήριον τὴν ἐκθεσίαν ἐξετάσεώς των (ὑπ' ἀρ. 31 ἀπόφασιν). Ἐπὶ πλέον ὅμως, προκειμένου περὶ τῆς διαγωγῆς προσώπων, τὸ δικαστήριον ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν του καὶ αὐτὴν τὴν κοινὴν γνώμην (ὄρα ὑπ' ἀρ. 7 ἀπόφασιν).

Σύνηθες ἀποδεικτικὸν μέσον ἦτο καὶ ἡ πραγματογνωμοσύνη, ὅταν ἐπρόκειτο περὶ ἀντικειμένων ἀπαιτούντων ἰδίαν ἐμπειρίαν ἢ διὰ τὴν ἐξεύρεσιν τοῦ ποσοῦ γενομένων δαπανῶν ἢ ζημιῶν. Αὕτη διετάσσετο ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου καὶ διεξήγετο ὑπὸ πεπειραμένων εὐϋπολήπτων προσώπων, οἵτινες ἐκαλοῦντο *σιμαριστᾶδες*, *τιμητᾶδες* ἢ *ἀποκοπιτᾶδες*, δηλαδή ἐκτιμηταὶ (βλ. ὑπ' ἀρ. 8, 10, 13, 15, κ. ἄ. ἀποφάσεις).

Τέλος, ὥς ἀποδεικτικὸν μέσον ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ ὁ ὅρκος τοῦ διαδίκου (βλ. λ.χ. ὑπ' ἀρ. 2, 21, 22).

Γενικῶς, τότε ἦτο δεκτὸν ἄνευ περιορισμοῦ τινὸς πᾶν μέσον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἠδύνατο νὰ συναχθῇ ἡ ἀλήθεια. Αἱ ἐκδιδόμεναι ὅμως ἀποφάσεις κατηρτίζοντο ἐγγράφως ὑπὸ τοῦ καντζηλλιέρη, ὅστις καὶ προσυπέγραφεν αὐτάς.

Κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν κοινοτικῶν κριτηρίων ἐχώρει ἔφεσις. Τοιαύτη ἔφεσις εὔρηται καταχωρισμένη ὑπὸ τὴν ὑπ' ἀρ. 47 ἀπόφασιν, εἶναι δὲ συντεταγμένη ἐνώπιον τοῦ καντζηλλιέρη. Δὲν ἀναφέρεται εἰς αὐτὴν ρητῶς πρὸς ποῖον ἀπευθύνεται, ἀλλ' ἀορίστως «στοὺς ἐκλαμπροτάτους καὶ ὑψηλοτάτους ἀφεντᾶδες, ὅπου μᾶς

ἐκουμαντάρουν». Νομίζομεν, ὅτι δι' αὐτοῦ ἐννοεῖται ὁ Καπουδάν Πασᾶς ἢ ὁ Μέγας Διερμηνεύς¹.

Ἀσχέτως πρὸς τὴν ἔφεσιν, ὁ μὴ εὐχαριστούμενος ἐκ τῆς ἀποφάσεως διάδικος ἠδύνατο νὰ προσφύγῃ εἰς τὴν παράλληλον δικαιοδοσίαν τῶν ἐν Νάξῳ ἐδρευουσῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, ἥτοι εἰς τὸν Καδῆν, πρᾶγμα σπανίως συμβαῖνον (βλ. ὑπ' 17 ἀπόφασιν). Τὰ τουρκικὰ δικαστήρια ἀνεγνώριζον μὲν τὰ κοινοτικὰ τοιαῦτα τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ τὰ ἐθεώρουν κατώτερα, καὶ δι' αὐτὸ ἠδύναντο νὰ τροποποιοῦν τὰς ἀποφάσεις των², τοῦτο δὲ συνέβαινε συχνά, διότι τὰ τοῦ κυριάρχου δικαστήρια ἐφήρμοζον πάντοτε τὸν Ὄθωμανικὸν νόμον, ἥτοι δίκαιον διάφορον τοῦ τῶν Ἑλλήνων.

Τέλος, τὸ δεδικασμένον ἦτο σχεδὸν ἄγνωστον, εἰς τὰ ἑλληνικὰ (βλ. ὑπ' ἀριθ. 17 ἀπόφασιν), ὥς καὶ τὰ τουρκικὰ δικαστήρια.

Ἀλλὰ ἡ σημαντικωτέρα, ὥς ἐσημειώθη, συμβολὴ τῶν ἀποφάσεων τούτων ἀνάγεται εἰς τὸ οὐσιαστικὸν δίκαιον, καὶ κυρίως τὸ Ἀστικόν.

Ἐνταῦθα ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ πραγματευθῶμεν ἐν ἐκτάσει περὶ τῶν διαφορῶν θεσμῶν, οἵτινες προκύπτουν ἐκ τῶν ἀποφάσεων τούτων ὥς ἰσχύοντες εἰς τὴν νῆσον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην. Διὰ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν προαπαιτεῖται ἡ δημοσίευσις ἐπαρκoῦς ἀριθμοῦ νομικῶν ἐγγράφων τῆς Μυκόνου καὶ ἄλλων ἐποχῶν. Ἐπίσης ἀποφεύγομεν καὶ τὴν σύγκρισιν πρὸς τὸ δίκαιον ἄλλων νήσων καὶ ἐν γένει ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, καθόσον τοῦτο δὲν δύναται ἢ ν' ἀγάγῃ εἰς ἐσφαλμένας ἐντυπώσεις καὶ συμπεράσματα, ἐφ' ὅσον ἀκόμη εἶναι σχεδὸν ἀνεξερεῦνητον, πάντως δὲ μὴ ἐπαρκῶς ἠρευνημένον καὶ τὸ δίκαιον τῶν μερῶν τούτων³. Θὰ ἀρκεσθῶμεν μόνον νὰ δώσωμεν περιληπτικῶς ἐπεξηγηματικὰς πληροφορίες ἐπὶ τῶν εἰς τὰς ἀποφάσεις ἐμφανιζομένων κυριωτέρων θεσμῶν, ἰδίᾳ δὲ ἐκείνων οἵτινες εἶναι ξένοι πρὸς τὸ ἐπίσημον δίκαιον. Τοῦτο δὲ πράττομεν, χάριν μεγαλυτέρας σαφηνείας, εἰς τὸ ἀκολουθοῦν παρὰ πόδας ἐκάστην δημοσιευομένην ἀπόφασιν ὑπόμνημα.

Ἐκ προοιμίων παρατηροῦμεν μόνον γενικῶς, ὅτι τὸ ἐν Μυκόνῳ ἰσχύσαν Ἀστικὸν δίκαιον, καὶ δὴ κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα πρέπει νὰ ἦτο ἐν τῶν καθαρωτέρων ἀπὸ

¹ Περὶ τῆς τοιαύτης δικαιοδοσίας τοῦ πρώτου ἐξ αὐτῶν βλ. Γ. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ, Νομικὰ ἐγγραφα Σίφνου τῆς συλλογῆς Γ. Μαριδάκη (*Μνημεῖα Ἑλληνικῆς Ἱστορίας* — Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν) τόμ. Γ' (Ἀθῆναι, 1956), 14 καὶ τοὺς αὐτόθι ἀναφερομένους.

² Βλ. Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Ἡ κοινοτικὴ διοίκησις κλπ., ἐνθ' ἀν. 200 - 1, (γαλλιστί, 233).

³ Ὑπενθυμίζομεν ἐν τούτῳ, ὅτι καὶ αὐταὶ αἱ Ἀπαντήσεις τῶν διαφορῶν Κοινοτήτων εἰς τὰ Ἑρωτήματα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης περὶ ἐθίμων τοῦ ἔτους 1833 ἀφοροῦν εἰς δίκαιον μεταγενεστέρως ἐποχῆς καὶ δὲν εἶναι πλήρεις, τὸ δὲ οὐσιωδέστερον, ὅτι δὲν εἶναι ἀκριβεῖς.

ἀπόψεως ξενικῶν ἐπιδράσεων δίκαιον τῶν Κυκλάδων νήσων. Ἡ Μύκονος ἦτο μία ἐκ τῶν μικροτέρων καὶ ὀλιγανθρωποτέρων νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἀλλὰ καὶ ἄγονος. Ἐνεκα τούτου δὲν προσεφέρετο ὡς τόπος κατάλληλος πρὸς ἐγκατάστασιν ἐν αὐτῇ ἐποίκων συμπατριωτῶν τῶν Φράγκων κατακτητῶν. Οὕτως, ἐλάχιστοι Φράγκοι θὰ ἦλθον εἰς τὴν νῆσον, καὶ οὗτοι Βενετοὶ ὑπάλληλοι, καὶ τινες στρατιῶται. Τοῦτο ἐναρμονίζεται καὶ πρὸς τὴν πληροφορίαν τοῦ ἐν Νάξῳ μονίμως διαμένοντος Γάλλου μοναχοῦ P. Sauger, ὅστις εἰς τὴν κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ 17^{ου} αἰῶνος γραφεῖσαν ἱστορίαν του, ἀναφέρει ὅτι ἡ Μύκονος κατοχεῖτο μόνον ὑπὸ Ἑλλήνων¹. Ἡ πληροφορία του πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀξιόπιστος καὶ λόγῳ τῆς μακρᾶς παραμονῆς του ἐν τῷ Αἰγαίῳ, ἀλλὰ καὶ τῆς ιδιότητός του ὡς ἰησουίτου μοναχοῦ, ἐκ τῆς ὁποίας ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ τὰ τῶν Καθολικῶν. Ἄλλως τε καὶ ἐκ τῶν διασωθέντων ἐγγράφων τῶν πρώτων χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας προκύπτει ἡ ἔλλειψις Καθολικῶν ἐν τῇ νήσῳ, δι' ὃ καὶ ἡ μοναδικὴ ἐκκλησία τούτων παρέμεινε κλειστὴ ἔλλείψει πιστῶν. Οὐδέποτε ἰδρῦθῃ ἐν Μυκόνῳ ἰδίᾳ Ἐπισκοπὴ τῶν Καθολικῶν ἢ μοναστήριον, τὴν δὲ ἐν τῇ νήσῳ προπαγάνδα καὶ τὸν προσηλυτισμὸν ἐπεχειροῦν οἱ ἐν Τήνῳ Ἱταλοὶ ἰησουῖται μοναχοί, μεταβαίνοντες εἰς αὐτὴν πρὸς τοῦτο². Ἐξ ἄλλου, εἰς τὰς νήσους τοῦ Δουκάτου τοῦ Αἰγαίου (Νάξου, Σύρου, Σαντορήνην κλπ.), οὐ μόνον ἔχομεν ἐγκατάστασιν καὶ Γάλλων, ἀλλὰ εἶναι γνωστὸς καὶ ὁ σύνδεσμος τοῦ Δουκάτου πρὸς τὸ Πριγκιπᾶτον τοῦ Μορέως, ἀφοῦ ὁ δαυὶς τῆς Νάξου ἦτο ἐκ τῶν ὁμοτίμων τοῦ πρίγκιπος τοῦ Μορέως, θεωρηθεὶς μάλας διὰ τὴν στάσιν του ταύτην ὡς ἔνοχος προδοσίας πρὸς τὴν γενέτειραν. Ἐντεῦθεν ἦτο φυσικὴ ἡ εἰσαγωγή εἰς τὸ Δουκάτον τῶν Ἀσσιζῶν τῆς Ρωμανίας³, εἰς ἃς ἡ κούρτη τοῦ δουκὸς ὤφειλε ν' ἀποβλέπῃ, ὅταν τὰ συμφέροντα τοῦ τελευταίου δὲν ἀντιτίθεντο εἰς τοῦτο. Ἐν Μυκόνῳ ὅμως, ὅπου ὁ δυναστεύων οἶκος τῶν Γκίζη δὲν εὐρίσκετο εἰς στενὸν σύνδεσμον πρὸς τὸ Πριγκιπᾶτον, ἀλλὰ διетήρει ἀγαθὰς σχέσεις πρὸς τὴν Βενετίαν, διέκειτο δὲ πατρόθεν ἐχθρικῶς πρὸς τὸν συγγενικόν του οἶκον τῶν Σανούδων τῆς Νάξου, εἶναι ζήτημα ἐὰν εἰσῆχθησαν ἢ, ἐὰν εἰσαχθεῖσαι τυχὸν αἱ Ἀσσιζαί τῆς Ρωμανίας, ἐφηρομόσθησαν εἰς τὴν νῆσον ταύτην. Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῆς εἰσαγωγῆς ἢ μὴ τῶν Ἀσσιζῶν τῆς Ρωμανίας εἰς τὴν Μύκονον, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον νομίζομεν, ὅτι ἦσκει τότε κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ ιδιωτικοῦ

¹ P. SAUGER (μετάφρ. Ἀ. Καράλη), Ἱστορία τῶν ἀρχαίων δουκῶν καὶ λοιπῶν ἡγεμόνων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους (Ἐρμούπολις, Σύρου, 1878), 188.

² Ἐκθέσις περὶ τῆς Λυτικῆς Ἐκκλησίας τῆς νήσου Νάξου τοῦ ἰησουίτου Τοριλλιόν, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ Π. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ, εἰς περιοδ. «Παρησσός», Θ' (1885), 138.

³ Περὶ αὐτοῦ Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Ναξιακὰ νοταριακὰ ἐγγράφα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ Δουκάτου τοῦ Αἰγαίου, εἰς Ἐπετηρίδα Α.Ι.Ε.Δ. 4 (1951), (καὶ εἰς ἀνάτυπον) 115 ἐπ.

δικαίου, καὶ δὴ τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ ἐν μέρει τοῦ κληρονομικοῦ ἐν τινι τόπῳ, ἦτο τὸ γεγονὸς τῆς μονίμου ἐγκαταστάσεως ἐν αὐτῷ ἐποίκων Φράγκων καὶ τῆς ἐπιμιξίας τούτων μετὰ τῶν ἐντοπίων. Ἐφ' ὅσον δὲν μαρτυρεῖται οὔτε πιθανολογεῖται τοῦτο διὰ τὴν Μύκονον, ὡς δειχθήσεται κατὰ τὸν ὑπομνηματισμὸν ὠρισμένων ἐκ τῶν ἐκδιδομένων ἐνταῦθα ἀποφάσεων, παρίσταται εὐλογον νὰ θεωρήσωμεν, ὅτι παρέμεινεν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν νῆσον τὸ Ἑλληνικὸν ἐθιμικὸν δίκαιον, ἐξελισσόμενον ἐθιμικῶς. Ἐκ παραλλήλου πρέπει ν' ἀναμνησθῶμεν, ὅτι ἀπὸ τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως (1207) ἡ Μύκονος εἶχε διακόψει ὀριστικῶς πάντα κρατικὸν δεσμὸν μετὰ τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, διότι, καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1261), αὕτη δὲν ἀπετέλεσε μέρος τῆς ἀνασυσταθείσης Αὐτοκρατορίας, ἀλλ' ἔμεινεν εἰς χεῖρας τοῦ οἴκου Γκίζη μέχρι τοῦ 1390, εἴτα δὲ ἐκληρονομήθη ὑπὸ τῆς Βενετίας, παρ' ἧς κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, χωρὶς ὅμως καὶ κατὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν νὰ ἐγκατασταθῶν ἐν τῇ νήσῳ μονίμως τουρρικαὶ ἀρχαὶ ἢ Τοῦρκοι¹. Ὅθεν, εἶναι ἀποκόρητον, ὅτι ἡ Μύκονος παρέμεινε καὶ ξένη πρὸς τὸ μετέπειτα ἐπίσημον βυζαντινὸν δίκαιον, τοσοῦτω μᾶλλον, καθόσον οὐδὲ ἐμμέσως ἦτο δυνατόν νὰ κοινωθῇσιν αὐτοῦ, δηλαδὴ διὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, διότι κατὰ τοὺς μακροὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατίας ἐστερεῖτο Ὁρθόδοξον ἱεράρχον, ὅστις θα ἠδύνατο νὰ διαχειρίσθῃ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς διατάξεις τοῦ ἐπισήμου βυζαντινοῦ δικαίου. Δι' αὐτὸ δὲ καὶ ἀνευρίσκομεν τὴν πρώτην καὶ μοναδικὴν μνείαν καὶ ἐφαρμογὴν εἰς τὰς ἐνταῦθα ἐκδιδομένας ἀποφάσεις ἐπισήμου βυζαντινοῦ νομοθετήματος ἐποχῆς μεταγενεστέρως τοῦ 1204, μόλις τὸ ἔτος 1682, καὶ ταύτην ὄχι παρὰ ἐντοπίου δικαστοῦ, ἀλλὰ ξένου πρὸς τὴν νῆσον, τοῦ Χίου βοεβόδα Λουκᾶ Δαμαλᾶ². Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐφαρμογαὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀρχαιοτέρων διατάξεων τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου γίνονται πάντοτε ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ὡς δικαστοῦ³. Προφανῶς δέ, πράττουν τοῦτο οἱ Ἱεράρχαι τῆς νήσου ἀκολουθοῦντες τὴν γραμμὴν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἣτις ἐθεώρει τὸ βυζαντινὸν ἐπίσημον δίκαιον ὡς Ἑλληνικόν, καὶ ἀπέβλεπε διὰ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ εἰς τὴν ἀντικατάστασιν καὶ ἐνοποίησιν τοῦ ποικίλου ἐθιμικοῦ δικαίου, ἐπὶ τῷ σκοπῷ καὶ τῆς ἐν τούτῳ ἐνότητος τοῦ Γένους⁴.

¹ Ἐγγραφὸν τῆς Δημογεροντίας Μυκόνου τῆς 30-2-1828 (ΣΤ. ΜΑΝΕΣΗ, Μικρὰ Χρονικὰ Μυκόνου, εἰς ἔφημερ. *Νέα Μύκονος*, ἀρ. φύλλ. 12 (Ἀθῆναι, Φεβρουάριος 1949), ἐξ οὗ πληροφοροῦμεθα ὅτι ἐν Μυκόνῳ δὲν ὑπῆρχον τότε εἰμὴ εἰς Τοῦρκος καὶ 4 Τούρκισσαι, ἐξ ὧν ἡ μία Ἀράβισσα.

² Βλ. κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 26 ἀπόφασιν.

³ Ὅρα κατωτέρω ὑπ' ἀρ. 12, 33 καὶ 34 ἀποφάσεις.

⁴ Κ. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ, Τὸ ζήτημα τῶν δύο Ἀστικῶν κωδίκων, εἰς *Νέον Δί-*

3. Τρόπος εκδόσεως.

Αἱ ἐκδιδόμεναι ἀποφάσεις εἶναι γεγραμμέναι ἐπὶ χωριστῶν φύλλων χάρτου, καὶ ἄλλαι μὲν εὗρηνται συνεσταχωμέναι μετ' ἄλλων ἐγγράφων (λ.χ. νοταριακῶν)¹, ἄλλαι δὲ λυταί.

Ἐπὶ κεφαλῆς ἐκάστης δημοσιευομένης ἀποφάσεως τίθεται ἡ ἔνδειξις κατατάξεώς της εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, τὸ ἐκδὸν αὐτὴν δικαστήριον, ἡ χρονολογία ἐκδόσεώς της, τὸ εἶδος τοῦ ἐγγράφου (πρωτότυπον, ἀντίγραφον, σχέδιον), τὰ ὀνοματεπώνυμα τῶν διαδίκων, ὡς καὶ ὁ νομικὸς χαρακτηρισμὸς τῆς διαφορᾶς.

Ὅλαι ἐκδίδονται, καθόσον γνωρίζομεν, νῦν τὸ πρῶτον. Ἐξ αὐτῶν, ἄλλαι μὲν εἶναι πρωτότυπα, ἄλλαι δὲ ἀντίγραφα, ἐξ ὧν αἱ ὑπ' ἀρ. 5 καὶ 36 φέρουν καὶ βεβαίωσιν τοῦ καντζηλλιέρη ὅτι ἀποτελοῦν ἀντιπεφωνημένα ἀντίγραφα.

Μία τούτων, ἡ ὑπ' ἀρ. 10, στερεῖται παντελῶς ὑπογραφῶν ἢ ἄλλης ἔνδειξεως, ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀμφίβολον ἐὰν πρόκειται περὶ σχεδίου ἢ ἑλλιποῦς ἀντιγράφου. Ταύτην σημειοῦμεν ὡς σχέδιον.

Τόσον διὰ τὰ πρωτότυπα, ὅσον καὶ τὰ ἀντίγραφα ἐτηρήσαμεν τὸν ἴδιον τρόπον ἐκδόσεως, δεδομένου μάλιστα ὅτι τὰ τελευταῖα εἶναι σύγχρονα σχεδὸν μετὰ τὰ πρωτότυπα, πολλὰ δ' ἐξ ἀμφοτέρων τῶν κατηγοριῶν εἶναι γεγραμμένα ὑπὸ χειρὸς τοῦ αὐτοῦ καντζηλλιέρη.

Ὅλα σχεδὸν τὰ ἐκδιδόμενα εἶναι καλῶς διατηρημένα, οὐδὲν δὲ τούτων φέρει σφραγίδα.

Ἡ γλῶσσα τῶν ἀποφάσεων τούτων εἶναι ἡ δημώδης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐξαιρέσει τῶν νομικῶν ὅρων καὶ ἐκφράσεων, οἵτινες, κατὰ κανόνα, ἀποτελοῦν μεταγραμματισμὸν τῶν ἀντιστοίχων βενετικῶν.

Προσέτι, περιέχουν αὗται πλείστας ἀσυνταξίας καὶ ἀνορθογραφίας. Κατὰ τὴν ἔκδοσιν διωρθώσαμεν τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη, ὥστε τὸ κείμενον νὰ εἶναι εὐχερῶς κατανοητόν, ἀλλ' ἐσεβάσθημεν τὸν γραμματικὸν τύπον καὶ τὸ ὕφος (style) τοῦ ἐγγράφου.

Εἰς τὸ apparatus σημειοῦμεν τὴν γραφὴν τοῦ ἐγγράφου, ὅπου δύναται νὰ γεννηθῇ ἀμφιβολία περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς διορθώσεώς μας. Ἐπίσης ὁσάκις δὲν

καιον, Ἔτος 2ον (1946), 163 π. Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Τὸ πρόβλημα τῆς Ἱστορίας τοῦ Μεταβυζαντινοῦ δικαίου, εἰς Ἑπετηρίδα Α.Ι.Ε.Δ. 6 (1955) (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 149.

¹ Τὰς συνεσταχωμένας ταύτας τὰ Γεν. Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους χαρακτηρίζουν ὡς κώδικας. Τὴν ἔνδειξιν ταύτην χρησιμοποιοῦμεν κατ' ἀνάγκην καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα, ἐνῶ δὲν πρόκειται περὶ κωδίκων.

διατηροῦμεν τὸν τονισμόν τῶν κυρίων ὀνομάτων (προσώπων καὶ τόπων) τοῦ ἐγγράφου, εἰς τὸ apparatus ἐπαναλαμβάνομεν ταῦτα μὲ τὸν ἐν τῷ ἐγγράφῳ τονισμόν. Τέλος δὲ εἰς τὰς ἀκολουθούσας τὸ κείμενον ἐκάστου ἐγγράφου παρατηρήσεις ἐπεξηγοῦμεν τὰς ἀκυρολογίας ἢ ἄλλα λάθη τοῦ ἐγγράφου.

Ὁ σκοπὸς τῆς παρούσης ἐκδόσεως καὶ ἡ προέχουσα νομικὴ σημασία τῶν ἐγγράφων τούτων, δὲν δικαιολογεῖ τὴν διπλὴν, διπλωματικὴν καὶ φιλολογικὴν, δημοσίευσιν αὐτῶν.

Ἡ στίξις εἶναι πάντοτε σύμφωνος μὲ τὴν καθ' ἡμᾶς ἔννοιαν τοῦ ἐγγράφου, καὶ ὅχι μὲ τὴν εἰς τὸ ἐκδιδόμενον ὑπάρχουσαν.

Ἐπίσης τὰ μεγάλα ἀρχικά γράμματα (initiales) χρησιμοποιοῦνται τόσον διὰ τὴν πρώτην λέξιν τοῦ κειμένου, ὅσον καὶ διὰ τὴν πρώτην λέξιν ἐκάστης παραγράφου καὶ περιόδου, ὡς ἐν τῇ σημερινῇ γλώσσῃ εἴθισται. Ὅμοίως καὶ διὰ τὰ κύρια ὀνόματα.

Παραλείπομεν ν' ἀναφέρωμεν εἰς τὸν προηγούμενον ἐκάστου ἐγγράφου ὑπόμνημα, ἐὰν αἱ ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσαι ὑπογραφαὶ εἶναι ἰδιόχειροι ἢ ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ γραφέως τοῦ ἐγγράφου, διότι τοῦτο εὐκόλως νοεῖται ἐκ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ ἐκδεδομένου ὡς πρωτοτύπου ἢ ἀντιγράφου. Καθόσον, εἰς μὲν τὸ πρῶτον αἱ ὑπογραφαὶ εἶναι αὐτόγραφοι, εἰς δὲ τὸ δεύτερον ἔστιν γραφὴ διὰ χειρὸς τοῦ ἀντιγραφέως. Κατ' ἀκολουθίαν, ἐκ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ ἐκδιδόμενου ἐγγράφου ὡς πρωτοτύπου ἢ ἀντιγράφου ἐξυπακούεται σαφῶς, ἐὰν αἱ ὑπογραφαὶ εἶναι ἰδιόχειροι ἢ οὐ. Εἰς τὸ apparatus ὅμως παρατίθενται τὰς ἰδιοχείρους μόνον ὑπογραφὰς ὡς ἐν τῷ ἐγγράφῳ, δηλαδή, ἄνευ διορθώσεων, ὡς ἔνδειξιν τῆς μορφώσεως ἐκάστου ὑπογραφέως.

Πρὸς ἀποφυγὴν ἐπαναλήψεων, κρίνομεν σκόπιμον νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι εἰς τινὰ τῶν ἐκδιδόμενων ἐγγράφων, καὶ συγκεκριμένως τὰ ὑπ' ἀρ. 4, 8, 9, εἰς τὴν προσθίαν ὄψιν ἐν ἀρχῇ καὶ εἰς τὸ ἄκρον αὐτῶν ὑπάρχει ἡ λέξις *κόπια* ἢ *κόμπια* ἢ μόνον τὸ ἀρχικὸν γράμμα αὐτῆς *Κ*. Ἡ λέξις αὕτη σημαίνει, βεβαίως, ἀντίγραφον, ἀλλὰ δὲν νομίζομεν ὅτι ἐτέθη μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀποτελεῖ ἀντίγραφον. Φρονοῦμεν, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ πρωτοτύπου, διότι εἰς τὰ ἔγγραφα ταῦτα ὑπάρχουν αὐτόγραφοι αἱ ὑπογραφαὶ τῶν ὑπογραφέων, ὅπερ δὲν θὰ συνέβαινε, ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ἀντιγράφου. Ἐνταῦθα τὸ *κόπια* δηλοῖ καθ' ἡμᾶς ὅτι ἔχει χορηγηθῇ ὑπὸ τοῦ καντζηλλιέρη πρὸς τὸν ἐνδιαφερόμενον ἀντίγραφον, πρᾶγμα τὸ ὅποιον συνηθίζετο τότε νὰ σημειῶται, ὡς μαρτυρεῖται ἀπὸ παλαιότερα ναξιακὰ ἔγγραφα¹

¹ Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Ναξιακὰ νοταριακὰ ἔγγραφα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ δουκάτου τοῦ

Ἡ λέξις ὅμως *κόπια* εὔρηται καὶ εἰς τὰς ὑπ' ἀρ. 5 καὶ 36 ἀποφάσεις, αἵτινες ἀναμφισβητήτως ἀποτελοῦν ἐπίσημα ἀντίγραφα, ὡς τοῦτο δηλοῦται ἐν αὐταῖς ρητῶς ὑπὸ τοῦ ἀντιγράφαντος νοταρίου. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα, νομίζομεν πιθανώτερον, ὅτι ἡ λέξις *κόπια* ἐτέθη πρὸς δήλωσιν τοῦ ὅτι ἐκ τοῦ ἐν τῇ Καντζελλαρίᾳ ἀποκειμένου ἀντιγράφου τούτου ἐχορηγήθη ἄλλο ἀντίγραφο εἰς τὸν ἐνδιαφερόμενον, καὶ ὅχι ὅτι τὸ ἔγγραφο ἀποτελεῖ ἀντίγραφο. Διότι, ἄλλως, θὰ ἦτο ἄσκοπος ἡ ἀναγραφὴ τῆς λέξεως ταύτης, εἰς τὴν ὑπ' ἀρ. 5 ἀπόφασιν, ὅπου ἐν ἀρχῇ μὲν αὐτῆς γράφεται ὅτι προσήχθη εἰς τὴν Καντζελλαρίαν κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς Μυκόνου, εἰς τὸ τέλος δὲ ὑπάρχει καὶ εἰδικὴ βεβαίωσις ὅτι ἀποτελεῖ πιστὸν ἀντίγραφο, ἐνῶ ἐξ ἀντιθέτου εἰς ἄλλας ἀποφάσεις, αἵτινες ἀποτελοῦν ἐπίσης ἀντίγραφα, ὡς λ.χ. αἱ ὑπ' ἀρ. 11, 15 κλπ., ἐλλείπουν καὶ ἡ ρητὴ βεβαίωσις τοῦ καντζηλλιέρη, ὅτι εἶναι ἀντίγραφο, καὶ ἡ λέξις «κόπια».

Ὡς πρὸς τὰ κριτικὰ σημεῖα (*signes critiques*) ἠκολουθήσαμεν καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ἐκδόσει τοὺς κανόνας τῆς *Emploi des signes critiques* (1938) κατὰ τὰ λεπτομερῶς ἀποδεκτὰ γενόμενα ὑπὸ τοῦ ἐν *Palermo* VIII Διεθνoῦς Συνεδρίου τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν (1951)¹, ἧτοι

ὑπὸ τινὰς λέξεις σημαίνει, ὅτι τὰ γράμματα ταῦτα εἶναι ἀσφαλῆ ἢ ὅτι τῶν ὑπολοίπων ἀμφιβόλων γραμμάτων προτείνεται μία μεταγραφή.

- ( ) δηλοῖ λύσιν βραχυγραφίας.
- [ ] σημαίνει ὅτι συμπληροῦται ὑπὸ τοῦ ἐκδότης χάσμα τοῦ κειμένου. Ἐὰν δὲν προτείνεται οὐδεμία ἀποκατάστασις, εἰκονίζονται μεταξὺ τῶν [ ] τόσαι στιγμαὶ ὅσα τὰ εἰκονιζόμενα κατεστραμμένα γράμματα τοῦ ἔγγραφου.
- < > δηλοῖ ὅτι ὁ γραφεὺς παρέλειψεν ἐξ ἀπροσεξίας τήν, τὰς λέξεις ἢ τὰ ἐν τῷ < > περικλειόμενα γράμματα.
- { } σημαίνει ὅτι πλεοναστικῶς ὁ γραφεὺς ἔγραψεν (ἐπὶ παραδ. δις) ἐξ ἀπροσεξίας τὰς λέξεις ἢ τὰ γράμματα τὰ ἐγγεγραμμένα μεταξὺ { }, εἰς τρόπον ὥστε ἡ κατανόησις τοῦ κειμένου ἀπαιτεῖ νὰ παραλειφθοῦν ταῦτα.
- / / αἱ ἐντὸς αὐτῶν λέξεις ἢ γράμματα σημαίνει ὅτι ἔχουν γραφῇ ὑπὸ τοῦ γραφέως τοῦ ἔγγραφου εἰς τὸ διάστιχον.

Αἰγαίου, ἐνθ' ἀν., 4. Εἰς τὰ ἔγγραφα ταῦτα, καίτοι ἐπρόκειτο περὶ κώδικος, εἰς τὸν ὅποιον ὅλαι αἱ ἐν αὐτῷ καταχωρημέναι πράξεις εἶναι ἀντίγραφα ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, ἡ λέξις «*κοπιωρισμένη*» ἢ «*εὐγαλμένη*» δὲν ἀναγράφεται εἰς ὅλας, ἀλλὰ μόνον εἰς τινὰς ἐξ αὐτῶν.

¹ F. DÖLGER, Richtlinien für die Herausgabe Byzantinischer Urkunden, εἰς *Atti dello VIII Congresso Internazionale di studi bizantini*, ἐν *Studi Byzantini e Neopellenici*, VII (Roma, 1953), 55-66. Ἔτι δὲ βλ. καὶ *Revue des Études Byzantines*, X (1952), 124-128.

- † † τίθενται μεταξύ τούτων τὰ χωρία, τὰ ὅποια δὲν ἠννοήσαμεν καὶ θεωροῦ-
μεν τὸ χωρίον ὥς διεφθαρμένον ὑπὸ τοῦ γραφέως τοῦ ἐγγράφου.
- [[ ]] δηλοῖ γράμματα διαγεγραμμένα ὑπὸ τοῦ γραφέως.

Σχετικῶς μὲ τὴν ἔνδειξιν τῶν βραχυγραφιῶν, παραλείπομεν ταύτην ὡςάκις
πρόκειται περὶ συνήθων βραχυγραφιῶν ἢ περὶ ταχυγραφίας διὰ φωνητικοῦ συμ-
βόλου, ὅπερ δὲν εἶναι ἄγνωστον καὶ μέχρι σήμερον εἰς τὴν ἑλληνικὴν γραφὴν, ὡς
λ.χ. ς=ου κλπ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

